

**רפורמות במערכת החינוך
וארגוני מורים בישראל
(2001-2011)**

חיבור לשם קבלת התואר "דוקטור לפילוסופיה"

מאת:
ציון שורק

בית הספר לחינוך

הוגש לסנט של אוניברסיטת בר-אילן

אב, תשע"ח

רמת גן

תקציר

עבודה זאת בוחנת רפורמות ותוכניות חינוכיות מערכתיות במערכות החינוך בעולם בכלל ובישראל בפרט, בעשור הראשון של המאה העשרים ואחת. עניינה הוא בתפקידם של ארגוני מורים – שנתפסו בדרך כלל כאומרי לא לכל שינוי – ברפורמות ובתוכניות חינוכיות מערכתיות כאלה, והשפעתם האפשרית והאפקטיבית על עיצובן והגשמתן. העבודה מתמקדת בתוכנית הייחודית "אופק חדש", שעוצבה ובוצעה בשיתוף בין הסתדרות המורים לבין משרד החינוך וגורמים ממלכתיים נוספים. תוכנית זאת מושווית ל"תוכנית הלאומית לחינוך" ("תוכנית דוברת") ולתוכנית "עוז לתמורה".

במוקד המחקר עומדות השאלות הבאות: מהו התפקיד של ארגוני המורים ברפורמות ובתוכניות כאלו? האם ארגונים אלה מגיבים בלבד או גם יוזמים רפורמות ותוכניות חינוכיות מערכתיות משלהם? האם הם מעכבים או מקדמים רפורמות ותוכניות חינוכיות? מה מידת ההשפעה של שיתוף ארגוני המורים ברפורמות ובתוכניות חינוכיות על גיבושן ויישומן המוצלח של אלו? עד כמה הדפוסים של ארגוני המורים ופעילותם דומים בארץ ובמדינות אחרות ברחבי העולם?

המחקר יוצא מן ההנחה שבעוד שתוכנית דוגמת "דוברת" מושתתת לפחות בהיבטיה האופרטיביים על הגישה הניאו-ליברלית הקפיטליסטית, הרי תוכנית דוגמת "אופק חדש" מושתתת על גישת מדינת הרווחה הסוציאל-דמוקרטית. מכאן גם ההבדלים הניכרים בין התוכניות, ומכאן גם אחת הסיבות לכך שהתוכנית האחת ("דוברת") לא הגיעה לכלל יישום בעוד שהתוכנית האחרת ("אופק חדש") הייתה היחידה אשר הגיעה לכלל מימוש מלא. בניגוד למקרה הראשון שבו קברניטי מערכת החינוך לא ראו במורים ובארגוני המורים עמיתים ושותפים לחשיבה, לתכנון ובוודאי לא ליישום; במקרה השני – ארגוני המורים עצמם הם אלה שיזמו והובילו את התוכנית.

המחקר משתמש ב"שיטות מחקר איכותניות" ומפעיל "גישה מחקרית קונסטרוקטיביסטית". הסוגה המחקרית המאמצת כאן היא "תיאור מרובה מקרים". ההבחנות עלו מתוך מעורבות אישית-מחקרית ישירה של החוקר באירועים הממשיים כ"משתתף צופה", ותוקפו באמצעות כלים חיצוניים כמו "מחקרי בקרה והערכה".

"ראיונות מובנים-למחצה" התקיימו עם מגוון רחב של קובעי מדיניות ומקבלי החלטות: ראש ממשלה, שרי חינוך, מנכ"לי המשרד, מובילי התוכניות, ראשי הארגונים המקצועיים, מומחים ומלומדים מתחומי החינוך ויחסי העבודה. הראיונות אפשרו למראיינים להרחיב גם בנושאים שלא נשאלו עליהם, שנראו בעיניהם חיוניים להשלמת התמונה.

מהעבודה עולה כי ארגוני המורים אינם מתנגדים לשינויים באופן עקרוני אלא מבקשים לוודא ששינויים כאלה יקדמו את המטרות ואת היעדים הממשיים של מערכת החינוך ויפעלו כדי להבטיח שמורים יוכלו למלא את המטלות המשתנות והמתפתחות הנובעות מן הרפורמה או התוכנית. לפיכך, אין אחיזה לטענה, שהייתה רווחת בעשרות השנים האחרונות, כי מורים מחבלים בקידום המערכת בשל כך שהם מתנגדים לכל שינוי של הסטטוס-קוו. המורים וארגוניהם בוודאי ובוודאי אינם אויבי השינוי והחדשנות.

לארגוני המורים תפקיד חיוני במערכת החינוך. טיבם ומהותם מחייבים הערכה מחודשת והקדשת תשומת הלב הראויה כדי להפכם לגורם פעיל, משפיע וקונסטרוקטיבי לטובת המערכת בכלל והתלמידים והמורים בפרט.

יתרונם של ארגוני המורים בישראל בכלל, ושל הסתדרות המורים בפרט, טמון בכך שהם לא מסתפקים בהטלת מטלות נוספות על המורים – כדי לטייב את מערכת החינוך – אלא מוודאים בו-בזמן שיהיו בידם משאבים ראויים כדי לממשן.